

ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING

JAARBOEK 2019

UNIVERSITAIRE STICHTING VOOR ARMOEDEBESTRIJDING (USAB)

Campus Middelheim
Gebouw A – Lokaal 104
Middelheimlaan 1
2020 Antwerpen
jill.coene@uantwerpen.be
peter.raeymaeckers@uantwerpen.be
bernard.hubeau@uantwerpen.be
sarah.marchal@uantwerpen.be
roy.remmen@uantwerpen.be
an.vanhaarlem@uantwerpen.be

USAB

Universiteit
Antwerpen

**CRESC - Centre for Research on
Environmental and Social Change**
University of Antwerp

Overheid & Recht
Universiteit Antwerpen

CSB

CENTRUM VOOR SOCIAAL BELEID
HERMAN DELEECK

ELIZA
Eerstelijns- en Interdisciplinaire Zorg Antwerpen
Universiteit Antwerpen

netwerk
tegen
armoede

vzw

ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING

JAARBOEK 2019

Jill Coene, Peter Raeymaeckers, Bernard Hubeau,
Sarah Marchal, Roy Remmen, An Van Haarlem (red.)

Acco Leuven / Den Haag

Eerste druk: 2019

Gepubliceerd door:

Uitgeverij Acco, Blijde Inkomststraat 22, 3000 Leuven, België

E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.acco.be

Voor Nederland:

Acco Nederland, Westvlietweg 67 F, 2495 AA Den Haag, Nederland

E-mail: info@uitgeverijacco.nl – Website: www.acco Uitgeverij.nl

Omslagontwerp: www.frisco-ontwerpbureau.be

Zetwerk: Crius Group

© 2019 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cvba), Leuven (België)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft geprobeerd alle rechthebbenden voor het copyright op te sporen. Mogelijk is dat niet overal gelukt. Wie toch denkt rechten te kunnen doen gelden, kan contact opnemen met de uitgever.

Sport voor jongeren in armoede: naar een leefwereldgerichte sociaal-sportieve praktijk

Zeno Nols¹

1. Inleiding

Het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting benadert armoede vanuit een brede focus en diverse invalshoeken (Raeymaeckers, Coene & Hubeau, 2018). Een van de invalshoeken om armoede te benaderen, is de sport – als onderdeel van de vrije tijd. Dat is een van de levensdomeinen die werd opgenomen in de definitie van het derde armoedeplan van de federale regering en de definitie van de Europese Commissie (zie Raeymaeckers, Coene & Hubeau, 2018). Dit hoofdstuk onderzoekt hoe zes sociaal-sportieve praktijken in Vlaanderen en Brussel vanuit een sociaalpedagogische visie een maatschappelijke verantwoordelijkheid opnemen binnen wijken waar veel jongeren en gezinnen worden geconfronteerd met een armoedeproblematiek (zie Nols, 2018). Via een leefwereldgerichte pedagogie slagen die praktijken erin een groot aandeel van jongeren in armoede op een duurzame manier te bereiken en hun sportaanbod op hen af te stemmen. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een reflectie over hoe die sociaal-sportieve praktijken op een duurzame manier kunnen worden ondersteund vanuit verschillende beleidsdomeinen.

2. Mensen in armoede doen minder aan sport

De Vlaamse regering wil een gezonde sportmentaliteit ontwikkelen in het leven van elke Vlaming. Bijzondere aandacht gaat daarbij uit naar de sportparticipatie van jongeren, personen met een handicap en mensen in armoede (Studiedienst Vlaamse Regering, 2017). Volgens het Netwerk tegen Armoede is vrijetijdsparticipatie aan sport en cultuur een hefboom om mensen in armoede opnieuw het gevoel te geven dat ze deel uitmaken van de samenleving (Briels & Vanhauwaert, 2017). Sport vormt dan ook een van de meest democratische vrijetijdsactiviteiten (Haudenhuyse, Nols, Theeboom e.a., 2013, 2014). Participatiecijfers over jongeren in Vlaanderen tonen aan dat de deelname van

jongeren aan sport beduidend hoger ligt dan de deelname aan andere georganiseerde vrijetijdsactiviteiten (Bradt, Pleyzier, Put, e.a., 2013). Er zijn ook aanwijzingen dat sportpraktijken er beter in slagen dan andere sociaal-culturele praktijken, zoals jeugdbewegingen of jeugdhuizen, om jongeren te bereiken ongeacht hun sociaaleconomische positie (Vanhoutte, 2007; Haudenhuyse, Nols, Theeboom e.a., 2013, 2014). In 2016 gaf ruim zes op de tien Vlamingen aan te sporten en in 2015 steeg het aantal jeugdleden van sportclubs sterk met 6,4% (Studiedienst Vlaamse regering, 2017).

Ondanks verschillende beleidsinspanningen (bv. het Koninklijk Besluit houdende maatregelen ter bevordering van de maatschappelijke participatie en de culturele en sportieve ontplooiing van de gebruikers van de dienstverlening van OCMW's in 2003, het decreet op het lokale sport voor allen-beleid in 2007, en het participatiedecreet en lokaal sociaalbeleidsplan in 2008) tonen cijfers over de algemene sportdeelname aan dat sport nog steeds sociaal gelaagd is. Zo sporten hoogopgeleiden bijna dubbel zoveel als laagopgeleiden (Studiedienst Vlaamse Regering, 2017). Maar ook mensen met een functiebeperking en een chronische ziekte sporten minder. De Participatiesurvey 2014 bevestigt die resultaten. Ook een aantal andere achtergrondkenmerken, zoals het subjectieve inkomen, het sportkapitaal van de ouders en het eigen sportverleden, blijken een belangrijke rol te spelen in de sportparticipatie (Scheerder, Borgers & Willem, 2015). De Participatiesurvey 2014 toont verder aan dat het subjectieve inkomen en het diploma de twee sterkste determinanten zijn voor non-participatie en sociale uitsluiting in de sport, gevolgd door de leeftijd, het geslacht, de sociaaleconomische situatie van de ouders en de leefsituatie (Theeboom, Nols, Derom e.a., 2015). Mensen uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status en mensen die financieel moeilijk(er) rondkomen, zijn meer vertegenwoordigd in de categorie van non-participanten in de sport. Onderzoek van Vandermeersch, Vos en Scheerder (2015) bevestigt dat Vlaamse kinderen (6-17 jaar) uit arme gezinnen 44% minder kans hebben om lid te zijn van een sportclub dan kinderen uit gezinnen met een inkomen boven de armoederisicogrens. Personen die op een aantal domeinen geconfronteerd worden met maatschappelijk kwetsbare posities – zoals mensen in armoede – doen dus in beduidend mindere mate aan sport.

3. Drempels, dilemma's en mechanismen

Aan het feit dat mensen in armoede minder aan sport doen, liggen niet enkel verschillende drempels maar ook complexe dilemma's en mechanismen ten grondslag (Vandermeersch, 2016; Haudenhuyse, Nols, Theeboom e.a., 2013, 2014). Een dominante veronderstelling – ook bij sportaanbieders – is dat armoede een gebrek aan geld is. Maar hoewel mensen in armoede en sociale uitsluiting het domein van financiële middelen wel degelijk als belangrijk beschouwen, is dat zeker niet de enige vorm van uitsluiting waarop armoede betrekking heeft (Raeymaeckers, Coene & Hubeau, 2018). De prijs of het lidgeld van een sportaanbod laag houden, is daarom geen garantie dat mensen in armoede zullen deelnemen. Het geld dat wordt uitgegeven aan sport kan namelijk niet worden uitgegeven aan andere 'belangrijkere' zaken zoals huur of voeding.

Bovendien is de prijs of het lidgeld vaak slechts een deel van de kost (Vandermeerschen, 2016). Ook de sportuitrusting, het vervoer naar de sportlocatie en consumpties in de cafetaria kosten geld. Volgens Vandermeerschen (2016) mogen we ook niet vergeten dat een tekort aan financiële middelen op zich niet verhindert om aan sport te doen, maar dat het wel de keuze van sportactiviteiten en -contexten – en vooral de mogelijkheid tot sportdeelname in sociaal verband – beperkt. Zelfs wie in sociaal verband sport, laat soms de sociale activiteiten aan zich voorbijgaan vanwege de kosten die eraan zijn verbonden. Mensen in armoede die aan sport doen, kunnen dus nog steeds sociaal uitgesloten zijn (Haudenhuyse, Nols, Theeboom e.a., 2013, 2014; Vandermeerschen, 2016).

De prijs of het lidgeld van een sportaanbod laag houden is geen garantie dat mensen in armoede zullen deelnemen.

Naast financiële zijn er ook andere drempels en afwegingen. In het onderzoek Wij Sporten Mee van Haudenhuyse, Nols, Theeboom e.a. (2013) gaven jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties aan dat ze in een sportclub waren gestopt omdat de lat er te hoog lag en er te weinig aandacht was voor het sociale aspect, het aanpakken van pestgedrag en het inspelen op zowel praktische (bv. vervoer) als financiële drempels (bv. lidgeld, prijs sportuitrusting). Het onderzoek toonde aan dat de sportbegeleider een sleutelfiguur is in het creëren van betekenis en zingeving. Een grondige kennis van en kritische interesse in de leefwereld van kinderen en jongeren in armoede is daarbij fundamenteel (Haudenhuyse e.a., 2013, 2014). Uit het onderzoek van Vandermeerschen (2016) bleek verder dat sommige mensen in armoede sportdeelname in sociaal verband vermijden omdat dat gepaard gaat met het risico dat anderen opmerken dat ze in armoede leven. In lijn met de Participatiesurvey 2014 zijn factoren zoals de gezinssamenstelling, de leeftijd van de kinderen, de afkomst, de opleiding en sociale participatie van de ouders, het ontbreken van rolmodellen en onvoldoende ervaring met de (sport)cultuur, de aanwezigheid van voldoende (sport)voorzieningen in de buurt, een (sport)aanbod dat aansluit op de wensen en verwachtingen van de doelgroep en een goede gezondheid en motorische vaardigheden belangrijke drempels voor (sport)deelname van kinderen in armoede in verenigingsverband (Reijgersberg & van der Poel, 2014). Kinderen en jongeren in armoede hebben dus ook in de sport minder kansen op een betekenisvolle deelname. Ze hebben daardoor minder kansen om zich sportief te ontwikkelen, om zich als individu te ontplooiën en om het gevoel te hebben deel te zijn van de samenleving. Dat maakt dat het potentieel van sport als democratische en educatieve ruimte onderbenut is.

4. Twee ideaaltypische stromingen binnen sociaal-sportieve praktijken

Net zoals onze samenleving is het stedelijke sportlandschap continu in verandering. In Vlaanderen en Brussel zijn er zogenaamde ‘sociaal-sportieve praktijken’ die vanuit een sociaalpedagogische visie een maatschappelijke verantwoordelijkheid opnemen binnen

de wijk (Smets, 2017, 2019; Nols, 2018; Withaecx, Smets & Haudenhuyse, 2019). Het gaat om stedelijke, vaak superdiverse wijken waar een groot deel van de jongeren en gezinnen dagelijks in armoede leeft. Deze praktijken herdenken de dominante sportcultuur om in te spelen op een snel wijzigende stedelijke context van armoede en ongelijkheid, superdiversiteit, ruimtegebrek en institutionele complexiteit (Withaecx e.a., 2019; Smets, 2019). Dergelijke sportieve praktijken zijn in principe niet nieuw. Al in de volksopvoeding van de 19e eeuw werden sportverenigingen ingezet als sociaalpedagogische basisstrategie binnen de 'sociale werken' (Coussée, Mathijssen & Crivit, 2011). Die sportwerkingen verzelfstandigden en de methode 'sport' legde zich steeds meer in de eerste plaats toe op het sportieve werk. In het combineren van een sportieve met een expliciet sociale rol wijken sociaal-sportieve praktijken af van het dominante beeld van dé georganiseerde sportvereniging (Withaecx e.a., 2019; Smets, 2019). Ze maken de sport toegankelijker en bruikbaar voor kinderen en jongeren die doorgaans veel minder kansen hebben in de samenleving, zoals kinderen en jongeren die opgroeien in armoede. Vanuit een leefwereldgerichte pedagogie slagen deze praktijken erin om op een duurzame manier jongeren en gezinnen in armoede te bereiken en hun sportaanbod op hen af te stemmen. Deze praktijken organiseren sport, maar daarnaast doen ze ook aan jeugdwerk en welzijnswerk. Het geeft hen een hybride, meervoudige identiteit (Smets, 2017, 2019).

Sociaal-sportieve praktijken vallen onder wat men in de Angelsaksische literatuur aanduidt als *Sport for Development* (SfD). Lyras en Welty Peachey (2011, p. 311) definiëren SfD als:

het gebruik van sport om een positieve invloed uit te oefenen op publieke gezondheid, de socialisatie van kinderen, jongeren en volwassenen, de sociale inclusie van de benadeelden, de economische ontwikkeling van regio's en staten, en op het bevorderen van interculturele uitwisseling en conflictresolutie.

Binnen dit nogal brede containerbegrip 'SfD' en de nogal ambitieuze doelstellingen die in deze definitie liggen vervat, biedt het conceptuele kader van Coalter (2013) bijkomende verduidelijking. Coalter (2013) onderscheidt 'sport' van 'sport plus' en 'plus sport'. Bij 'sport' gaat het over een dominant georganiseerde manier van sport met de impliciete of expliciete aanname dat sport inherent goed is voor de positieve ontwikkeling van de jeugd. Bij 'sport plus' wordt sport aangepast en vaak aangevuld met parallelle extrasportieve activiteiten om bijkomende kansen op positieve ontwikkeling aan te bieden. Bij 'plus sport' wordt de aantrekkingskracht van sport gebruikt om deelnemers naar onderwijs- en vormingsactiviteiten toe te leiden, waarbij het aanpassen van sport zelf zelden een doelstelling is. De manier waarop 'sport' wordt georganiseerd, aangeboden en gebruikt, kan dus sterk verschillen naargelang de visie van de aanbieder.

Wat praktijk, beleid en onderzoek betreft, kunnen binnen SfD twee ideaaltypische stromingen worden onderscheiden (Darnell, Chawansky, Marchesseault e.a., 2016). De eerste stroming is de dominante, meer instrumentele en vaak positivistische stroming die oplossingen op de gevolgen van structurele ongelijkheid impliceert. Dat komt neer op het (re-) integreren van 'deficiënte' jongeren in de samenleving waarbij de structurele oorzaken

van hun uitsluiting – zoals armoede en een tekort aan privilege – onveranderd blijven. Er wordt dan geprobeerd om jongeren vanuit een abstract idee van ideale persoonlijke ontwikkeling weer ‘op de rails’ te krijgen om te kunnen meedraaien in de samenleving. Maar zelfs als jongeren voordeel halen uit hun sportengagement, zorgt dat er in de meeste gevallen niet voor dat de financiële gezinssituatie van die jongeren erop verbeterd of dat andere jongeren en gezinnen niet meer in armoede opgroeien of terechtkomen. De tweede stroming binnen SfD is de alternatieve, meer kritische-gepolitiseerde en beschrijvende stroming. Die stroming vraagt zich af hoe sport samenvalt met (dan wel afwijkt van) de oorzaken van ongelijkheid, en of sport die reproduceert (dan wel transformeert). Met andere woorden, wordt sport gebruikt als een middel om jongeren in de bestaande orde in te passen (zoals in de dominante stroming) of wordt sport aangepast aan hun concrete noden zodat het een voor hen betekenisvolle context wordt? Op die manier wordt de dominante sportcultuur – die mensen in armoede grotendeels uitsluit – uitgedaagd.

5. De kritische pedagogie van Paulo Freire

Er is binnen sociaal sportonderzoek nood aan theorie die sociaal-sportieve praktijken – en sport in brede zin – vanuit de bovenstaande kritische stroming kan bekijken. Dat laat toe niet enkel te onderzoeken hoe sportpraktijken jongeren in armoede kunnen bereiken en behouden, maar ook wat de relatieve rol van sport is in het leven van mensen in armoede en ten aanzien van de structurele problemen waarmee ze worden geconfronteerd. In de studie waarop dit hoofdstuk is gebaseerd (Nols, 2018) werd de kritische pedagogie van de Braziliaanse filosoof en opvoedkundige Paulo Freire als theoretisch kader gebruikt. Freires kritische pedagogie sluit mooi aan bij de sociale pedagogie, die de maatschappelijke voorwaarden van opvoeding en sociale herverdeling bestudeert.

Volgens Freire (1998, 2005) is het ultieme doel van opvoeding om kritische, vrije en bijgevolg ‘humane’ mensen te vormen. Mensen die voor zichzelf en anderen opkomen, tegen sociale onrechtvaardigheden zoals armoede, discriminatie en sociale uitsluiting en die daartoe ook concrete collectieve vormen van sociale actie ondernemen. Kritische pedagogie:

- start van de concrete leefwereld, problemen en noden van mensen en niet van abstracte ideeën over positieve ideale (sportieve en persoonlijke) ontwikkeling waarbij de concrete leefwereld van mensen buiten beschouwing wordt gelaten;
- vertrekt van humanistische waarden zoals solidariteit, gelijkwaardigheid, respect voor de kennis en identiteit van mensen, antidiscriminatie, verdraagzaamheid, nederigheid, vreugde en humor, het luisteren naar elkaar en de openheid voor dialoog;
- werkt empowerend, niet enkel rond het aanleren van technische skills en kennis (bv. lezen, schrijven, sporten), maar biedt ook een kritische, humanistische vorming;
- werkt met jongeren, betreft hen in de activiteiten, en werkt niet voor hen;
- is zowel begaan met ‘kritisch reflectie’ over hun (sport)omgeving als ‘reflectieve actie’ om de oorzaken van structurele ongelijkheid en discriminatie uit te dagen, wat Freire ‘praxis’ noemt.

Een dergelijke kritische benadering van sociaal-sportieve praktijken streeft naar educatieve plekken en pedagogieën die de dominante manier van sport organiseren uitdagen. De kritische pedagogie van Freire biedt een gepolitiseerde lens om naar de pedagogie van sociaal-sportieve praktijken te kijken binnen een maatschappelijke context van sociale uitsluiting en armoede. Het gebruik van zo'n lens, die de dominante visies over sport in vraag durft stellen, is helaas zeldzaam in het sociaal sportonderzoek. Het laat ons toe na te denken over aspecten van toegankelijkheid, bruikbaarheid, privilege, inclusie en de pedagogische rol van sport. Dit hoofdstuk onderzoekt hoe zes sociaal-sportieve praktijken in Vlaanderen en Brussel vanuit een sociaalpedagogische visie een maatschappelijke verantwoordelijkheid opnemen binnen wijken waar veel jongeren en gezinnen worden geconfronteerd met een armoedeproblematiek (zie Nols, 2018).

6. Onderzoeksmethodes

Binnen drie stedelijke contexten werden zes sociaal-sportieve praktijken geselecteerd die vanuit een sociaalpedagogische visie ook een expliciet sociale rol opnemen binnen de wijk: Antwerp Wolf Pack Basketbal, City Pirates Antwerpen (voetbal), Kras Sport Antwerpen (zaalvoetbal), Brussels Boxing Academy (BBA), Brussels Brazilian Jiu-Jitsu Academy (BBJJA) en Opboksen Genk. Ze werden geselecteerd op basis van hun trackrecord in het pedagogisch werken met jongeren vanuit de sport en mede op basis van het advies van de lokale overheden. De keuze viel op Brussel, Antwerpen en Genk omdat die steden superdiverse wijken hebben waar armoede sterk aanwezig is. Meer bepaald gaat het over Borgerhout, 2060 Antwerpen en Merksem in Antwerpen, Sint-Jans-Molenbeek, Anneessens en Koekelberg in Brussel en Genks oude mijnregio's.

In totaal bereiken deze zes praktijken zo'n 3.000 jongeren op regelmatige basis. De praktijken richten zich naar jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties. Volgens de coaches groeit de meerderheid van deze jongeren op in armoede, waarbij hun inschattingen, op basis van de voor hen beschikbare informatie, schommelen tussen 60% à 80% tot zelfs 90%. De praktijken worden georganiseerd en gefinancierd vanuit de sport, het jeugdwerk, jeugdwelzijnswerk, de dienst preventie en/of private middelen vanuit bedrijven – direct of indirect, voltijds of deeltijds, voor korte of langere termijn. Die financiering maakt de aanstelling van een of meerdere beroepskrachten mogelijk die noodzakelijk blijken voor de organisatie van hun sociaal-sportieve programma gericht op jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties. Die beroepskrachten hebben vaak een profiel met zowel sportieve als sociale competenties.

Er werd gebruikgemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethodes zoals observaties (n=30+), informele babbels (n=60+), semigestructureerde interviews (n=22) en focusgroepen (n=10). Door te observeren tijdens de trainingen, wedstrijden en andere activiteiten konden verschillende aspecten worden waargenomen zoals de jongeren op zich, de (sport)pedagogie van de coaches en de sociale relaties tussen de jongeren onderling en met de coaches. Daarvoor werd een observatieschema opgesteld dat resoneer-

de met de onderzoeksvraag en de kritische pedagogie van Freire (bv. humanistische waarden en pedagogische processen zoals respect, gelijkwaardigheid en solidariteit). Observaties, informele babbels en reflecties werden neergeschreven in verschillende onderzoeksdagboeken.

De focusgroepen bestonden uit vier tot zes participanten. Voor de focusgroepen werden niet enkel de coaches en omkaderend personeel betrokken, maar soms ook partners, zoals leerkrachten van de school (bij scholencompetitie) of pedagogen van het Huis van het Kind. Er werd gevraagd naar de missie, visie en waarden van de praktijk, de input en samenwerkingen, de leefwereld van de jongeren die men bereikt, de sportieve en extrasportieve activiteiten, de pedagogische aanpak, de betekenis van het sportaanbod voor de jongeren en de impact op jongeren en andere betrokkenen, zoals de ouder, leerkrachten en de buurt. Bijkomend werden interviews afgenomen van de hoofdcoaches van de praktijken (n=12) en werden tien jongeren van de Antwerp Wolf Pack Basketbal bevroegd – waar een case study design was opgezet. Dat waren vanwege de selectie (ouder dan 14 jaar) allemaal jongens, tussen de 14 en 22 jaar oud. Er werd onder andere gevraagd naar hun betrokkenheid in de praktijk, de betekenis van de praktijk voor hen, de eigenschappen en pedagogie van de coach(es) en de sportieve en extrasportieve activiteiten. In dit hoofdstuk werden pseudoniemen gebruikt om naar de respondenten te verwijzen. De data werd thematisch geanalyseerd op basis van het zesfasenmodel van Braun, Clarke en Weate (2017). Er werd ook een checklist gebruikt om de kwaliteit van de analyse te garanderen (Braun e.a., 2017). De analyse vertrok vanuit een semantische (expliciete meningen) en deductieve (vertrekkend vanuit de theorie, met name kritische pedagogie) benadering om de data te ordenen, analyseren en interpreteren.

7. Een leefwereldgerichte pedagogie

Ondanks de onderlinge verschillen en nuances toonde de analyse aan dat de pedagogie van de onderzochte sociaal-sportieve praktijken resoneert met verschillende waarden en processen van Freires kritische pedagogie: inspelen op de concrete leefwereld van jongeren, vertrouwensrelatie en identiteitsontwikkeling vanuit humanistische waarden, empowerend werken en het stimuleren van reflectie, en bruggen bouwen met de context van jongeren.

7.1 Inspelen op de concrete leefwereld van jongeren

Vanuit de analyse kon worden vastgesteld dat de sociaal-sportieve praktijken worden getrokken en geïnspireerd door een dynamische en energetische sleutelfiguur. In de meeste gevallen is die sleutelfiguur de hoofdcoach. Iemand die sporttechnisch en sportdidactisch sterk is, maar ook heel goed met jongeren kan omgaan. Soms is de sleutelfiguur een jeugdwerker-coach of een sociaal werker-coach, die beide rollen heel goed

weet te combineren op een authentieke manier. Die sleutelfiguur/coach geeft vanuit een weldoordachte sociale visie op sport – en vaak samen met enkele andere leden van de club – vorm aan de pedagogie. Daarbij ligt de nadruk vooral op het creëren van kansen voor kinderen en jongeren in (kans)armoede. In eerste instantie om te sporten, maar ook op vlak van ontplooiing en leefwereldverbreding. De pedagogie wordt zo goed mogelijk kenbaar gemaakt en doorgegeven aan de andere leden van de club zoals coaches, vrijwilligers, spelers, maar ook ouders, leerkrachten en stafmedewerkers van sociale organisaties.

Een belangrijk aspect om te starten vanuit de leefwereld van jongeren is drempels verlagen. Dat doen ze in eerste instantie door outreachend te werken. De praktijken zijn aanwezig in een of meerdere aandachtswijken en verschillende van hen organiseren sportinitiaties op scholen of zelfs een hele schoolcompetitie vanwaar spelers kunnen doorstromen naar de club (bv. Wolf Pack en BBJA). Sommige praktijken organiseren ook sportactiviteiten op pleintjes in de buurt (bv. BBJA's Street Grappling Event of het Shoot!-toernooi van Kras Sport in samenwerking met JES). Daarnaast proberen de praktijken het lidgeld laag te houden, gaan ze op zoek naar kortingstarieven vanuit de stad of denken ze familietarieven uit. Ze maken betalen in schijven mogelijk of stellen iets oudere leden voor om vrijwilligerswerk te doen om hun lidgeld terug te betalen. In bepaalde gevallen betaalt de club het lidgeld, al wil men voorzichtig zijn om dat niet aan de grote klok te hangen. De coaches doen vaak huisbezoeken om meer zicht te krijgen op de situaties van gezinnen en te bekijken op welke manier een jongere toch kan deelnemen. De coaches gaven aan dat sommige gezinssituaties heel schrijnend zijn. Een van de Wolf Pack jongeren, Emmanuel, zei het volgende:

Ik vind het goed dat het een open club is. Wanneer je bijvoorbeeld financiële moeilijkheden hebt, problemen op school, ... [de coach] ziet dat, neemt je apart en praat met je. Dat motiveert mij. (Emmanuel, 14 jaar)

Ook op het vlak van mobiliteit moeten de praktijken de nodige flexibiliteit en concrete oplossingen aan de dag leggen. Zo was er een jongen die onmogelijk op eigen houtje naar de club kon komen: daar heeft de club beslist telkens een tienrittenkaart van De Lijn aan de jongen mee te geven. Een van de Wolf Pack jongeren, Ilias, illustreert hoe de Wolf Pack tegemoetkomt aan de leefwereld en noden van jongeren:

Wij zijn opgegroeid in een specifiek milieu waar niet alles ons op een dienblaadje werd aangeleverd. [De coach] wil kinderen helpen om weg te blijven van de straat. (...) Bijvoorbeeld, een kamp kost 15 euro, dat is goedkoop voor training, een shirt, eten en drinken. Hij doet dat omdat hij weet dat niet iedereen een goede thuissituatie heeft. (Ilias, 22 jaar oud)

Een ander centraal aspect in het starten vanuit de leefwereld is een warme en veilige omgeving creëren waarin iedereen zich welkom voelt ongeacht achtergrond, huidskleur, religieuze overtuiging, enzovoort. De focus ligt dus sterk op inclusie binnen de praktijken, hoewel een coach aangaf dat de inclusie van bepaalde groepen van jongeren

ervoor kan zorgen dat andere groepen van jongeren (bv. 'kansrijke jongeren') wegblijven of snel vertrekken. In het kader van dat verwelkomende klimaat spelen veel praktijken ook in op aspecten van jongerencultuur. Zo voelt het logo van de City Pirates en de hele look-and-feel van hun kantine erg jeugdig aan. Daarnaast heeft City Pirates de buitenmuren van de kantine op Linkeroever (Antwerpen) opgewaardeerd met een graffitiwerk waarop onder andere Radja Nainggolan – opgegroeid op Linkeroever en nu ambassadeur – staat afgebeeld.

7.2 Vertrouwensrelatie en identiteitsontwikkeling vanuit humanistische waarden

De analyse toonde ook aan dat de sociaal-sportieve praktijken inzetten op de identiteitsontwikkeling van jongeren. Het gaat dan over aspecten en vragen als: wie ben ik? Wie wil ik (later) zijn? Wat wil ik later worden? Hoe wil ik me engageren in de samenleving? Een sociaal werker-coach van een praktijk zei in een interview:

Waar we over zouden moeten praten, is 'identiteit'. Wij werken aan de identiteit van jongeren. Bijvoorbeeld, wanneer ze het clubshirt dragen, weten ze dat ze een zekere verantwoordelijkheid hebben: om een 'Piraat' te zijn, moet je respectvol zijn, mensen gelijk behandelen, enzovoort. Het gaat over hoe ze zijn als persoon. (sociaal werker-coach, praktijk 1)

De bovenstaande quote toont aan hoe die positieve identiteitsontwikkeling niet zozeer vanuit een enge instrumentalistische benadering wordt ingevuld, maar wel vanuit een brede humanistische benadering. Die benadering kunnen we linken aan de verschillende humanistische waarden die centraal staan binnen de kritische pedagogie van Freire zoals respect, gelijkwaardigheid en solidariteit. Eerder werd bovendien al aangegeven dat de praktijken zo inclusief mogelijk proberen te zijn vanuit de humanistische waarde van non-discriminatie ten aanzien van achtergrond, huidskleur en religieuze overtuiging. Omar van de Wolf Pack beschreef de coachingfilosofie als volgt:

Bij Wolf Pack heb je verschillende normen en waarden, spel, hoe je moet leven, hoe je je als mens kan ontwikkelen. (...) Er is persoonlijke begeleiding, ze steunen jou, er zijn morele waarden, het is niet enkel prestatie. (Omar, 21 jaar)

Enkele coaches verwezen naar het werken rond mensenrechten, maar eerder op een indirecte, impliciete manier in hun contact en omgang met de jongeren. Het gaat dan over het recht om jezelf te zijn, om niet gediscrimineerd te worden, om je mening te uiten, het recht op onderwijs en werk, enzovoort. Enkele coaches gaven wel aan die focus op normen en waarden te combineren met de nodige humor en positiviteit. Humor is een luchtige manier om een jongere feedback te geven. Positiviteit is volgens een coach enorm belangrijk voor die jongeren die doorgaans op een negatieve manier worden benaderd, bijvoorbeeld op school of thuis.

Positiviteit is enorm belangrijk voor jongeren die doorgaans op een negatieve manier worden benaderd.

Omdat de jongeren de coach vaak meerdere keren per week zien, kan een vertrouwensband groeien die essentieel is om een betekenisvolle omgeving te creëren met jongeren. Coaches doen dat door de bovenstaande waarden en normen zelf toe te passen: hen respecteren, eerlijk zijn, interesse tonen, persoonlijke aandacht geven, enzovoort. Kortom, *leading by example*. Maar ook door steeds het gesprek aan te gaan met jongeren, situaties door te praten en naar hen te luisteren. Omar omschreef zijn relatie met de coach als volgt:

De relatie tussen [de coach] en mij is zoals een vader-zoonrelatie. Ik ken hem al heel mijn leven hier in België, ongeveer tien jaar, en hij heeft een goede band met mijn ouders. (...) Hij is eerlijk en *straight forward*. Hij is er altijd voor mij geweest. (Omar, 21 jaar)

De sportcontext laat dus toe om op een andere manier – in trainingspak – met jongeren een relatie op te bouwen. Zo'n vertrouwensrelatie zorgt ervoor dat gevoelige zaken, zoals problemen in de thuissituatie of ongepast gedrag, gemakkelijker bespreekbaar worden. Een van de coaches gaf aan dat hij soms ook 'streng' moest zijn omdat het volgens hem soms nodig is om sommige jongeren te leren niets als vanzelfsprekend te nemen:

Je zorgt voor jongeren, maar je moet soms ook streng zijn. Bijvoorbeeld, K. belde me in het midden van de nacht, terwijl ik aan het slapen was. Hij zei: 'Hey coach, ze vragen of ik niet wil komen boxen in Duitsland.' Ik zei: 'K., ga naar bed, jongen' en hing op. Jongeren moeten weten dat er regels zijn. Dat je voor zoiets niet zomaar mensen kan storen in het midden van de nacht. Ze moeten weten dat er regels zijn, dat het niet onvoorwaardelijk is, ook als je ergens wil geraken. Er zijn regels, je moet regelmatig trainen, hard werken en in de eerste plaats [in het boksen] aan je veiligheid denken. Streng zijn in die zin is een vorm van zorg. (coach, praktijk 2)

Een goede relatie met de coach werkt op zich vaak al ondersteunend voor jongeren, ook al heeft dat vanuit een instrumentalistisch perspectief niet meteen een heel duidelijke 'impact'. Jongeren gaven aan dat ze steeds bij de coach terecht kunnen en dat hij er altijd voor hen is. Bij hulpvragen waar de coach zelf niet aan tegemoet kan komen, worden jongeren doorverwezen naar sociale organisaties en/of meer gespecialiseerde sociale diensten. In sommige gevallen gaat de coach mee.

7.3 Empowerend werken en het stimuleren van reflectie

Vanuit de analyse kon worden vastgesteld dat de sociaal-sportieve praktijken ontplooiingskansen proberen te creëren voor jongeren om meer grip te krijgen op hun traject en omgeving. Dat doen ze door een leeromgeving te creëren waarbinnen ze met de jongeren aan de slag kunnen gaan: via de sportactiviteiten, uitwisselingen met bevriende

sportclubs, extrasportieve activiteiten zoals een bezoek aan een topsportevent of een weekend, de vrijwilligerswerking, de mogelijkheid om hun huiswerk op de club te maken, enzovoort. Die activiteiten bieden jongeren kansen om hun sportengagement te ontwikkelen, vrienden te maken, te experimenteren met sociaal gedrag, hun leefwereld te verbreden, zaken bij te leren of met coaches en medespelers te praten over wat hen bezighoudt. Een coach van een vechtsportclub noemde zijn club wat dat betreft 'een levensschool':

Jongeren stappen in om een vechtsport te leren, maar doen gaandeweg ook veel andere ervaringen op. (coach, praktijk 3)

Enkele praktijken slagen erin een sterke vrijwilligerswerking uit te bouwen, waarin sommige jongeren geleidelijk aan worden betrokken om mee in te staan voor de organisatie van het sportief aanbod, zoals training geven aan jongere jongeren, inspringen als scheidsrechter (bv. op de School Grappling van BBJJA), meedraaien als fair play coach (bv. op de scholencompetitie van Wolf Pack), enzovoort. Het geeft jongeren de kans om verschillende betekenisvolle rollen en verantwoordelijkheden op te nemen en daarvan te leren. Vertrouwen geven aan jongeren en hen de ruimte geven om fouten te maken, staan centraal. Een van de coaches gaf wel aan dat het gevaar bestaat vooral de profielen aan te spreken die al sterker staan dan anderen, waardoor de moeilijkste profielen, die mogelijk meer voordeel kunnen halen uit een vrijwilligersengagement, niet worden gevraagd.

Enkele praktijken gaven expliciet aan binnen deze leeromgeving succes- en faalervaringen te creëren. Het centrale opzet is om actief feedback te geven op de reacties van de jongeren en te reflecteren over hun houding en gedrag, door korte feedbackmomenten tussendoor of via langere gesprekken nadien. Sommige coaches gaven aan dat het belangrijk is om jongeren de kans te geven hun mening te geven en hun emoties te uiten. Dat vergoot volgens hen de kans op een authentieke leerervaring. Maar ook groepsgericht werken biedt kansen. Door bijvoorbeeld in te spelen op groepsprocessen en te werken rond normen en waarden (bv. beleefdheid, respect voor elkaar, solidariteit) – ook tijdens het sporten: hoe gaan we met elkaar om? Hoe reageren we op discriminerende uitlatingen van tegenstrevers en supporters? Hoe begeven we ons in de publieke ruimte? De praktijken hanteren daarvoor vaak cirkelgesprekken voor en na de trainingen. Er kunnen dan zaken worden besproken, er worden vragen gesteld, jongeren kunnen het woord nemen, hun mening geven en zaken met elkaar delen. Samen met de groep op daguitstap of weekend gaan, biedt daartoe ook kansen. Een coach van een andere vechtsportclub zei over de trektochten die ze jaarlijks in de Franse Alpen organiseren:

Ze worden uit hun comfortzone gehaald. In de natuur, een andere setting, ... Je reflecteert en evalueert samen met hen. In de natuur worden ze geconfronteerd met zichzelf, het is een gevecht met zichzelf. Jongeren die vastzitten in het leven, op school, thuis, voor hen kan het een keerpunt betekenen. (coach, praktijk 4)

De focus op het stimuleren van reflectie bij jongeren heeft grotendeels betrekking op het intra- en interpersoonlijke niveau en dus minder op het kritische niveau waar Freire naar verwijst (zijnde kritische reflectie over sociale onrechtvaardigheden in hun omgeving). Toch kon vanuit de observaties en interviews met enkele coaches en jongeren worden vastgesteld dat er binnen de praktijken af en toe ook wordt gepraat over maatschappelijke thema's, zoals ervaringen met discriminatie en racisme (bv. bij andere sportclubs), stigmatisering door politici, relaties met de politie, enzovoort. Jongeren bevinden zich natuurlijk niet enkel in de sportclub en brengen ervaringen binnen van buiten die context. Branko, een van de Wolf Pack jongeren, gaf aan dat de groep soms gewoon in zulke gesprekken belandde. Een van de coaches zei dat het vaak heel toevallig tot zulke gesprekken komt. Een andere coach gaf aan dat hij graag meer tijd wilde vrijmaken voor zulke gesprekken, maar er door de praktische organisatie van de trainingen en matches gewoon niet toe kwam. Naast dergelijke gesprekken organiseerden sommige praktijken in de marge en sporadisch ook enkele initiatieven, vaak in samenwerking met partners, die het kritische denkvermogen van jongeren kunnen voeden. De Wolf Pack werkt bijvoorbeeld samen met een basketbalproject voor dak- en thuisloze kinderen in La Paz (Bolivia). Sommige Wolf Pack spelers kunnen er als coach op uitwisseling gaan en bijleren over de leefwereld van die kinderen (verwaarlozing, armoede, druggebruik). Een coach van de BBA gaf aan met enkele jongeren deel te hebben genomen aan een algemene staking, een debatavond over NEET-jongeren² met de lokale schepen van arbeid en een informatiesessie van de vakbond over een nieuwe arbeidswet. Die coach gaf ook aan de herdenking van De Slag om Gembloers met enkele jongeren te hebben bijgewoond, die onder andere de gesneuvelde Marokkaanse soldaten tijdens de Tweede Wereldoorlog herdenkt. Een jeugdwerker-coach zei dat er regelmatig buurtconsultaties zijn met jongeren en dat een vrouwelijke speler betrokken was bij een lokaal jeugdoverlegplatform. Nog een andere sociaal werker-coach vertelde over de jaarlijkse Piratenparade door Antwerpen-Noord om zich op een positieve manier te tonen aan de wijk. Hoewel dat geen schoolvoorbeelden zijn van kritische reflectie zoals beschreven door Freire kan het wel bijdragen tot de algemene leefwereldverbreding van jongeren en vanuit welke bril ze naar de wereld kijken. Bijkomend kan het meedraaien in de vrijwilligerswerking, op uitwisseling gaan naar een sociaal project, deelnemen aan een debatavond, staking of lokaal jeugdoverlegplatform de fundering van kritische reflectie leggen.

7.4 Bruggen bouwen met de context van jongeren

De analyse toonde ook aan dat de sociaal-sportieve praktijken bruggen proberen te bouwen met de context van de jongeren. Het gaat dan vaak over persoonlijke contacten met ouders, leerkrachten of medewerkers van sociale organisaties. Die contacten kunnen bevorderend zijn voor een goede ondersteuning en opvolging van jongeren. Dat komt omdat informatie over de jongere en hoe die wordt ondersteund gedeeld kan worden tussen coaches en ouders of leerkrachten. Op die manier kan er worden geleerd van elkaar. Belangrijk is om de jongeren daar steeds in te betrekken (bv. vragen of het oké is om eens met de ouders of de leerkracht te gaan praten).

Investeren in het betrekken van ouders en leerkrachten kan er ook voor zorgen dat de relatie tussen een jongere en zijn of haar ouders of de leerkracht positief wordt beïnvloed. Bijvoorbeeld, wanneer de ouders meer betrokken geraken bij de sportparticipatie van het kind (de ouders zien dat het kind plezier heeft, zich op een betekenisvolle manier engageert, het kind voelt aandacht van de ouders, enzovoort). Een van de Wolf Pack jongeren gaf bijvoorbeeld aan meer met zijn vader te praten over het basketbal terwijl er vroeger minder onderwerpen waren om over te praten. De coaches doen vaak huisbezoeken om meer zicht te krijgen op de situaties van gezinnen. De huisbezoeken zijn niet enkel een manier om de ouders te leren kennen, maar ook om goede afspraken te maken met betrekking tot de sportparticipatie van het kind en het engagement van de ouders zelf. De Wolf Pack probeert leerkrachten ook als teamcoach te betrekken bij de ploegjes van de scholencompetitie. Zo kan de leerkracht-coach de kinderen buiten de klassieke klascontext in sportief verband ontmoeten en wordt hij zelf gecoacht in de pedagogie van de Wolf Pack. Een van de leerkrachten gaf aan dat het ook een positieve invloed had op de klassfeer en de contacten tussen de leerlingen onderling en tussen leerlingen en de teamcoaches-leerkrachten.

Afhankelijk van de situatie en de hulpvragen van de jongere (of het gezin) zijn er ook contacten met medewerkers van sociale organisaties en kan er worden doorverwezen naar gespecialiseerde sociale diensten (bv. OCMW, sociale assistentie, VDAB). Sommige praktijken zijn ingebed in het jeugdwerk (Kras Sport/Kras Jeugdwerk) of jeugdwelzijnswerk (BBA/D'Broej). In dat geval wordt bekeken of een medewerker uit de moederorganisatie opvolging kan bieden. Enkele coaches gaven aan in de mate van het mogelijke tijd vrij te maken voor jongeren om hen op weg te helpen of mee te gaan. De jongeren hebben vaak iemand nodig die hen helpt om zich te oriënteren in een netwerk van organisaties en instanties. Soms heeft het ook met energie en mentale ruimte te maken om effectief aan te kloppen bij andere instanties. De persoonlijke contacten en ontmoetingen tussen jongeren en coaches, ouders, tegenstanders, leerkrachten, medewerkers van sociale diensten, enzovoort, kunnen de manier waarop mensen naar die jongeren kijken en de manier waarop ze hen benaderen op een positieve manier beïnvloeden. Toch blijft het een uitdaging om de vaak negatieve dominante beeldvorming over deze jongeren in de samenleving tegen te gaan.

8. Discussie

Door op een leefwereldgerichte manier met jongeren aan de slag te gaan (inspelen op hun concrete leefwereld, werken aan een vertrouwensrelatie en hun identiteitsontwikkeling vanuit humanistische waarden, hen empoweren en laten reflecteren, bruggen bouwen met hun context), vormen deze sociaal-sportieve praktijken plekken waar sociaalpedagogisch basiswerk wordt verricht (Nols, 2018). Enerzijds zijn de praktijken een sociale innovatie omdat ze de dominante sportcultuur – die mensen in armoede grotendeels uitsluit – transformeren. Anderzijds zijn de praktijken op zich een vorm van sociale actie binnen een stedelijke context waar jongeren in armoede vaak hoge drem-

pels ervaren om te participeren, ook in sport. Dergelijke plekken zijn extra belangrijk voor kinderen en jongeren in armoede die doorgaans veel minder kansen hebben om te sporten, zich sportief te ontwikkelen, zich als individu te ontplooiën en deel te zijn van de samenleving. Dat onderstreept – weliswaar onder bepaalde voorwaarden – het belang van sport als een democratische en educatieve ruimte. Jongeren komen er niet enkel sporten in een veilige omgeving, maar kunnen er ook betekenis vinden en sociale relaties aangaan. Ze kunnen zichzelf zijn en waardering krijgen. Ze kunnen er ook hun normen en waarden verkennen. Door vrijwilligerswerk op te pakken, kunnen sommigen zich bijkomend engageren. Voor sommige jongeren, die geen of enkel negatieve bindingen hebben of dreigen te ontwikkelen met (personen van) sociale instituten zoals hun gezin, de school of de arbeidsmarkt (zie Vettenburg, 1998), zijn sociaal-sportieve praktijken een plek waar zij vanuit een positieve binding en de waardering van coaches weer betekenis kunnen geven aan hun leven en hun relaties met anderen. Samen engageren de zes onderzochte sociaal-sportieve praktijken meer dan 3.000 jongeren. Hun impact op wijk- en stadsniveau mogen we dus niet onderschatten.

Hoewel het stimuleren van reflectie bij jongeren vanuit humanistische waarden grotendeels betrekking heeft op het intra- en interpersoonlijke niveau en dus minder op het kritische niveau waar Freire naar verwijst, kan het wel een invloed hebben op de bril waarmee jongeren naar de wereld kijken. Bijkomend kan het meedraaien in de vrijwilligerswerking of een (ander) sociaal project of het deelnemen aan een debatavond, parade of staking de kiemen van dergelijke kritische reflectie doen ontspruiten. Het kan ook een basis leggen voor toekomstige reflectie en vormen van sociale acties (bv. sport aanbieden volgens dezelfde pedagogie). Daarnaast creëren de sociaal-sportieve praktijken een gemeenschapsgevoel bij jongeren en vergroten ze hun engagement binnen de praktijk en dus de samenleving. Via persoonlijke ontmoetingen tussen jongeren en coaches, tegenstanders, ouders, leerkrachten, medewerkers van sociale diensten, enzovoort, kan de vaak negatieve manier waarop relatieve buitenstaanders naar deze jongeren kijken op een positieve manier worden beïnvloed. Toch blijft dit een voortdurende opdracht met een onzekere uitkomst.

Dit basiswerk is politiek basiswerk. Freire (2005, 1998) stelt immers dat het onmogelijk is om apolitiek te werken: denken en handelen resulteert ofwel in het uitdagen van sociale ongelijkheid of het bestendigen ervan. Dat soort basiswerk, zoals Freire het zou zeggen, verandert misschien niet de wereld, maar het verandert mensen, en mensen veranderen de wereld. De pedagogie van de onderzochte sociaal-sportieve praktijken kan daarom worden ondergebracht binnen de alternatieve, kritisch-gepolitiseerde stroming van Sport for Development, hoewel die ook aspecten bevat die als 'instrumentalistisch' kunnen worden omschreven. Hoewel de organisatie van en de deelname aan gepolitiseerde activiteiten en acties zeer beperkt tot onbestaand was, hoeft dat zeker niet geproblematiseerd te worden vanuit de missie van sociaal-sportieve praktijken. Er zijn namelijk middenveldorganisaties die meer ruimte hebben om politiserend te werken en waarnaar bruggen kunnen worden gelegd. Zoals Coakley (2011) aangeeft, zijn sociaal-sportieve praktijken – in dit geval 'sport plus'-praktijken waarbij sport wordt aangepast en aangevuld met parallelle extrasportieve activiteiten om ontplooiingskan-

sen te creëren – vooral uitgerust om sport aan te bieden en daarbij de focus te leggen op persoonlijke ontwikkeling. De onderzochte praktijken vulden die persoonlijke ontwikkeling in vanuit humanistisch waarden zoals respect, gelijkwaardigheid en solidariteit.

Ondanks die kansen op sportparticipatie, betekenisgeving, individuele ontplooiing en het versterken van het lokale sociale weefsel bestaat het gevaar dat sport zowel door beleidsmakers als praktijkwerkers of burgers als een middel wordt beschouwd om structurele stedelijke uitdagingen zoals sociale uitsluiting tegen te gaan. Uiteraard kan sport voor jongeren een betekenisvolle vrijetijdsbesteding zijn, hen helpen om de gevolgen van de kwetsbare situatie waarin ze opgroeien te verzachten, hen empoweren of de relatie met hun ouders of leerkrachten verbeteren. Maar de kans die een jongere heeft om zich in een kwetsbare situatie te bevinden, hangt van veel meer factoren af dan een betekenisvol sportaanbod, zelfs als er bruggen worden gelegd naar de context van de jongere. Het gaat ook voorbij aan het feit dat de sport jaarlijks bijdraagt aan de sociale uitsluiting en dumping van duizenden jongeren in het afromen van sportief talent. Sport kan niet voorkomen dat er dagelijks kinderen in armoede worden geboren en opgroeien. Er moet dus vooral worden gekeken naar de structurele oorzaken van armoede en het bestaande beleid daarrond (bv. de mate van sociale bescherming). Kritische (en sociale) pedagogie dwingt ons om vragen te stellen over sociale herverdeling. Anders bestaat het gevaar van 'eng empowerment' (Lawson, 2005): jongeren in armoede via sport individueel versterken zonder de structurele tekortkomingen in onze welvaartsstaat aan te pakken. Dat lijkt evident, maar wordt in het dominante instrumentalistische discours over de 'sociale rol van sport' – ook binnen sportonderzoek – weleens over het hoofd gezien. Deze kritiek is zeker relevant binnen een sociaal desinvesteringssysteem waarin de welvaartsstaat systematisch wordt uitgehold en sport de rol krijgt toebedeeld van een (relatief goedkoop) middel voor de sociale (re-)integratie van jongeren in een samenleving die hen uitsluit (Hartmann, 2016; Nols, 2018).

9. Conclusie: van denkoefening naar duurzame ondersteuning

Het sociaalpedagogisch basiswerk dat deze sociaal-sportieve praktijken verrichten, vraagt veel tijd, kennis en energie. Dat komt bovenop de dagelijkse organisatie en het geregeld van de trainingen, wedstrijden en administratie. Met beperkte middelen wordt dat basiswerk vaak gedownsized of naar de onderkant van het to-dolijstje geduwd. De praktijken gaven aan dat hun capaciteit om sport te combineren met uitgebreid en kwalitatief sociaalpedagogisch basiswerk onder spanning staat. Hun sociaalpedagogisch basiswerk lijkt dus niet zonder bijkomende ondersteuning te kunnen bestaan (bv. beroepskrachten, zie ook Smets, 2017, 2019). Naast de standaard (sport)subsidies en -tegemoetkomingen investeren de praktijken dan ook de nodige tijd om op zoek te gaan naar bijkomende (project)middelen via allerhande kanalen en oproepen. Dat vergt tijd en energie die paradoxaal vaak ten koste gaat van hun basiswerk. Er moet worden ver-

meden dat de praktijken die aan de slag gaan met kwetsbare doelgroepen zelf kwetsbaar zijn.

Het probleem is dat het sociaalpedagogisch basiswerk van sociaal-sportieve praktijken vaak onzichtbaar is. Zowel voor (boven)lokale beleidsmakers binnen de sport als daarbuiten. Binnen de sport lijkt men vaak de kost van hun sociaalpedagogisch basiswerk

te onderschatten en binnen andere beleidsdomeinen lijkt men hun werk nog te vaak louter als 'sport' te beschouwen. Zo dreigen deze praktijken vaak niet formeel te worden erkend voor hun sociaal werk. Er is daarom nood aan een grondige denkoefening over de

Er is nood aan een grondige denkoefening over de bestaande ondersteuningsvormen voor sociaal-sportieve praktijken.

bestaande ondersteuningsvormen voor sociaal-sportieve praktijken. Centraal staat de vraag hoe we deze praktijken op een duurzame manier kunnen ondersteunen. Dat kan bijvoorbeeld vanuit verschillende beleidsdomeinen. Het is een aanbeveling die al langer wordt opgegooid, maar nooit echt in de beleidspraktijk werd gebracht. Bijvoorbeeld, binnen een sociaal convenant waarin sport, jeugd, welzijn, enzovoort samen investeren. Waarom zitten lokale schepenen en diensthoofden niet samen om na te denken over een duurzaam convenant dat dergelijk werk ondersteunt en toelaat? Kan er worden geleerd van de transitie naar het sociaal-cultureel en sociaal-artistiek werk? Of bieden inzichten over het Geïntegreerd Breed Onthaal (Boost, Elloukmani, Raeymaeckers e.a., 2018) inspiratie? We moeten voorkomen dat sportcoaches zich genoodzaakt zien zich vooral toe te spitsen op hun hoofopdracht en jeugdwerkers op de vingers worden getikt wanneer ze te veel 'sport' op het programma hebben staan. Alsof het mogelijk is om jongeren toegang te geven tot een sportclub, maar de armoede waarin ze opgroeien aan de deur te laten staan. Beleidsdomeinoverschrijdende samenwerking tussen verschillende praktijkorganisaties is essentieel, maar de nogal kunstmatige beleidsopdelingen tussen (en ondersteuning van) 'sport', 'jeugdwerk', enzovoort, gaan voorbij aan de hybride identiteit van sociaal-sportieve praktijken (Smets, 2019). Reden te meer dat die hybride identiteit moet worden weerspiegeld in de duurzame beleidsondersteuning van sociaal-sportieve praktijken.

Dat triggert de vraag wat de hoofopdracht van sport kan zijn. De geschiedenis leert ons dat sport in de volksopvoeding van de 19e eeuw een sociaalpedagogische basisstrategie was binnen de 'sociale werken'. Is het een mogelijkheid om sport opnieuw zo'n sociale deelopdracht te geven? Kan de geïnstitutionaliseerde sport worden geherinstitutionaliseerd naar een instituut dat sociaal werk(en) opnieuw als haar opdracht ziet? Een dergelijk basissportaanbod zou ervoor kunnen zorgen dat sociaal-sportieve praktijken niet worden beperkt tot een bijzonder, residueel aanbod in de marge van de sport, zoals nu het geval is, een niet na te streven doel (zie ook Coussée, Mathijssen & Crivit (2011) over jeugdwerk).

Gelukkig erkennen steeds meer (boven)lokale (sport)overheden en koepels de urgentie van deze denkoefening, al blijven sommige actoren nogal traag in het innovatieve bij-

fietsen. Er is dus gedeelde aandacht om hier de komende jaren werk van te maken. Die aandacht moet zich vertalen in strategisch en duurzaam beleid. Het is daarbij belangrijk om de sociaal-sportieve praktijken zelf te betrekken als volwaardige beleidsactoren. Onderzoek naar duurzame ondersteuningsvormen voor sociaal-sportieve praktijken is meer dan welkom.

Noten

1. De auteur wil graag de reviewers en de editors bedanken voor hun constructieve feedback op een eerdere versie van dit hoofdstuk. De auteur is dankbaar voor de leerrijke samenwerking met de Antwerp Wolf Pack Basketball, Brussels Boxing Academy, Brussels Brazilian JiuJitsu Academy, Opboksen Boxing club, City Pirates Football Club en Kras Sport. Tot slot wil de auteur Rein Haudenhuyse, Pieter Smets en Pieter Debognies bedanken voor de waardevolle uitwisselingen.
2. NEET-jongeren (Not in Education, Employment or Training) zijn jongeren die geen onderwijs of opleiding volgen en die niet aan het werk zijn.

Bibliografie

- Boost, D., Elloukmani, S., Raeymaeckers, P. & Hermans, K. (2018). Het Geïntegreerd Breed Onthaal: krachtlijnen voor sociaal werk in de strijd tegen onderbescherming. In J. Coene, P. Raeymaeckers, B. Hubeau, T. Goedemé, R. Remmen en A. Van Haarlem (red.). *Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2018* (pp. 259-275). Leuven/Den Haag: Acco.
- Bradt, L., Pleysier, S., Put, J., Siongers, J. & Spruyt, B. (2013). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 3 en de JOP-schoolmonitor 2013*. Geraadpleegd via http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/onderzoek/JOP/JOP3_samenvatting_resultaten.pdf
- Braun, V., Clarke, V. & Weate, P. (2017). Using thematic analysis in sport and exercise research. In B. Smith & A.C. Sparkes (eds.), *Routledge handbook of qualitative research in sport and exercise* (pp. 195-205). Abingdon: Routledge.
- Briels, G. & Vanhauwaert, F. (2017). Recepten voor lokaal beleid in de strijd tegen armoede. Een grondrechtenbenadering vanuit de kennis en ervaring van mensen in armoede. In P. Raeymaeckers, C. Noël, D. Boost, C. Vermeiren, J. Coene & S. Van Dam (red.). *Tijd voor sociaal beleid. Armoedebestrijding op lokaal niveau. Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2017* (pp. 187-203). Leuven/Den Haag: Acco.
- Coakley, J. (2011). Youth sports: What counts as 'positive development?'. *Journal of Sport and Social Issues*, 35(3), 306-324.
- Coalter, F. (2013). *Sport for development: What game are we playing?* London: Routledge.
- Coussée, F., Mathijssen, C. & Crivit, R. (2011). Een introductie in de marge van het jeugdbeleid. In F. Coussée en C. Mathijssen (red.). *Uit de marge van het jeugdbeleid. Werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren* (pp. 15-24). Leuven: Acco.
- Darnell, S., Chawansky, M., Marchesseault, D., Holmes, M. & Hayhurst, L. (2016). The state of play: Critical sociological insights into recent 'sport for development and peace' research. *International Review for the Sociology of Sport*, 53, 133-151.
- Freire, P. (1998). *Pedagogy of freedom. Ethics, democracy, and civic courage*. Boulder, CO: Rowman & Littlefield.

- Freire, P. (2005). *Pedagogy of the oppressed*. London: Continuum.
- Hartmann, D. (2016). *Midnight basketball: Race, sports, and neoliberal social policy*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Haudenhuyse, R., Nols, Z., Theeboom, M. & Coussée, F. (2013). *Wij sporten mee! Verkennend onderzoek naar de rol van sportclubs in het leven van maatschappelijk kwetsbare jongeren*. Brussel: Demos vzw.
- Haudenhuyse, R., Nols, Z., Theeboom, M. & Coussée, F. (2014). Socially vulnerable young people in Flemish sports clubs: Investigating youth experiences. *European Physical Education Review*, 20(2), 179-198.
- Lawson, A. (2005). Empowering people, facilitating community development, and contributing to sustainable development: The social work of sport, exercise, and physical education programs. *Sport, Education and Society*, 10(1), 135-160.
- Lyras, A., & Welty Peachey, J. (2011). Integrating sport-for-development theory and Praxis. *Sport Management Review*, 14, 311-326.
- Nols, Z. (2018). *Social change through sport for development initiatives. A critical pedagogical perspective*. Brussels: VUBPress.
- Raeymaeckers, P., Coene, J. & Hubeau, B. (2018). Inleiding. Over armoede en beleid. In J. Coene, P. Raeymaeckers, B. Hubeau, T. Goedemé, R. Remmen & A. Van Haarlem (red.). *Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2018* (pp. 23-44). Leuven/Den Haag: Acco.
- Reijgersberg, N. & van der Poel, H. (2014). *Sportdeelname van kinderen in armoede: verkenning van de literatuur en interviews over het thema sportdeelname van kinderen in armoede*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Scheerder, J., Borgers, J. & Willem, A. (2015). Sportdeelname in Vlaanderen. Trends en profielen. In: J. Lievens, J. Siongers & H. Waeye (red.), *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de Participatiesurvey 2014* (pp. 209-244). Leuven/Den Haag: Acco.
- Smets, P. (2017). *Blogreeks 'sociaal-sportieve praktijken'*. Geraadpleegd via <https://demos.be/kenniscentrum/blogreeks/blogreeks-sociaal-sportieve-praktijken>
- Smets, P. (2019). *Sociaal-sportieve praktijken. Beleidspraktijken van onderuit in het stedelijke sportlandschap*. Doctoraatsthesis, Vrije Universiteit Brussel.
- Studiedienst Vlaamse Regering (2017). *Vlaamse Regionale Indicatoren. Cultuur en vrije tijd*. Brussel: Vlaamse Overheid.
- Theeboom, M., Nols, Z., Derom, I., De Bosscher, V., De Martelaer, K., Willem, A. & Scheerder, J. (2015). Sportparticipatie in Vlaanderen: sociale uitsluiting van kansengroepen. In: J. Lievens, J. Siongers & H. Waeye (red.). *Participatie in Vlaanderen: Eerste analyses van de Participatiesurvey 2015 (Vol. 2)* (pp. 333-359). Leuven: Acco.
- Vandermeersch, H. (2016). *Being poor, being benched? Sports participation and opportunities for people in poverty: in search of an inclusive policy*. Leuven: KU Leuven
- Vandermeersch, H., Vos, S. & Scheerder, J. (2015). Who's joining the club? Participation of socially vulnerable children and adolescents in club-organised sports. *Sport, Education and Society*, 20(8), 941-958.
- Vanhoutte, B. (2007). Doe je mee? Jongeren en participatie aan het verenigingsleven. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (red.). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 1* (pp. 175-187). Leuven: Lannoo.
- Vettenburg, N. (1998). Juvenile delinquency and the cultural characteristics of the family. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 10(3), 193-210.
- Withaecx, S., Smets, P. & Haudenhuyse, R. (2019). Transitie en uitdagingen in het grootstedelijke sportlandschap: diversifiëring in het sociaal-sportieve verenigingsleven. In M. Schrooten, R. Thys, P. Debruyne (red.). *Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap* (pp. 121-133). Brussel: Politeia.

TIM NAWROT is hoogleraar aan het Centrum voor Milieukunde (Universiteit Hasselt) en deeltijds hoofddocent aan de Faculteit Geneeskunde, KU Leuven. Hij is de oprichter van het Limburgs geboortecohort en heeft als hoofdonderzoeksdomein het bestuderen van omgevingsfactoren in relatie tot moleculaire processen en gezondheid vroeg in het leven.

ZENO NOLS is socioloog en heeft een postgraduaat in sportmanagement. In 2018 behaalde hij zijn doctoraat aan Vrije Universiteit Brussel over de pedagogie van sociaal-sportieve praktijken vanuit het perspectief van de kritische pedagogie. Hij werkt momenteel bij het Centrum voor Ethiek in de Sport (ICES vzw) rond sport, gender en seksuele diversiteit. Hij is geëngageerd bij het Universitair Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking (UCOS vzw), Antwerp Wolf Pack Basketball en Recht-Op vzw.

STIJN OOSTERLYNCK is hoofddocent stadssociologie en stuurt het Centre for Research on Environmental and Social Change (Universiteit Antwerpen) aan. Hij is ook voorzitter van het Antwerpse Urban Studies Institute. Zijn onderzoek gaat onder meer over lokale sociale innovatie en de herstructurering van welvaartsstaten, middenveldinnovatie, nieuwe vormen van solidariteit, omgaan met diversiteit en stadsontwikkeling. Binnenkort publiceert hij samen met Yuri Kazepov en Andreas Novy het boek *Local social innovation to combat poverty and exclusion. A critical appraisal* (Policy Press, 2019).

KOEN PANIS is postdoctoraal onderzoeker en gastprofessor communicatiewetenschappen aan Universiteit Antwerpen. Hij doceert vakken rond media en onderzoeksmethodes.

ERIK PAREDIS is hoofddocent transitiesturing en circulaire economie binnen de vakgroep Politieke Wetenschappen en binnen het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (Universiteit Gent). Zijn onderzoeksinteresses betreffen onder meer de politieke aspecten rond duurzaamheidsvraagstukken, de rol van wetenschap, technologie, beleid en civiele samenleving, en Noord-Zuidthema's van duurzaamheid. Daarbij legt hij zich meer en meer toe op onderzoek naar socio-technische systeeminnovatie en duurzaamheidstransities richting een circulaire economie.

STEVE PAULUSSEN is hoofddocent communicatiewetenschappen aan Universiteit Antwerpen. Zijn onderwijs en onderzoek richten zich op het bestuderen van nieuws en journalistiek.

KARL PAUWELS is assistent fiscaal recht aan Universiteit Antwerpen (onderzoeksgroep Onderneming & Recht) en is lid van de Antwerp Tax Academy.

PETER RAEYMAECKERS is professor aan de master Sociaal Werk van Universiteit Antwerpen. Hij promoot onderzoek over netwerken, netwerk governance, generalistisch sociaal werk en evaluatie.

ROY REMMEN, huisarts, is voorzitter van de vakgroep Eerstelijns en Interdisciplinaire Zorg van Universiteit Antwerpen, hoogleraar huisartsgeneeskunde en gastprofessor aan Universiteit Hasselt. Zijn passie is de eerstelijnsgezondheidszorg sterk te maken.